

KS. JANUSZ MIERZWA

OBRAZ MŁODZIEŻY SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH
W KROŚNIE NA PODKARPACIU W ROKU SZKOLNYM 1996/97

WPROWADZENIE

Okres dojrzewania to specyficzny przedział ludzkiego życia, w którym kształtuje się dojrzałość osobowa, emocjonalna i religijna. W tym czasie krystalizuje się też egzystencjalna orientacja pokolenia, rozpoczynającego pierwszy i odpowiedzialny etap dorosłego życia¹. Środowisko szkolne, w którym dokonuje się ten proces, należy uznać za pewnego rodzaju kategorię „pokolenia”, stanowiącego swoistą manifestację sposobu myślenia i stylu życia. W dotychczasowych analizach polskich socjologów kategoria „pokolenia” nie odgrywała większej roli, a nawet ruch młodzieżowej kontestacji, zmuszający socjologów do analizy tej kategorii, doprowadził jedynie do teoretycznych rozważań nad tak zwanym „konfliktem pokoleń”, czyli konfliktem „pokolenia rodziców” i „pokolenia dzieci”². Pokoleniową identyfikację według J. Garewicza, wyznacza partycypowanie w takim samym ważnym wydarzeniu społecznym, którego doświadcza się wspólnie z rówieśnikami. W takim rówieśniczym środowisku kształtuje się charakterystyczny układ stosunków, związków i podziałów oraz swoista perspektywa oceniania rzeczywistości, która z czasem staje się trwałym detałem myślenia i stylu życia ludzi z danego pokolenia³. Zróżnicowanie pokoleniowe ujawnia się przede wszystkim w procesie masowych działań społecznych, jako spontaniczna manifestacja deklarowanych wartości, podzielanego etosu oraz sposobu myślenia i stylu

¹ Por. DWCH 1.

² Por. *Wartości i ich przemiany*, red. A. Pawelczyńska, Warszawa 1992, s. 43. Por. także: M. Ossowska, *Koncepcja pokolenia*, „Studia Socjologiczne” 1963, nr 2; J. Mikołowski-Pomorski, *Pokolenie jako pojęcie socjologiczne*, „Studia Socjologiczne” 1968, nr 3–4; J. Garewicz, *Pokolenie jako kategoria socjofilozoficzna*, „Studia Socjologiczne” 1983, nr 1.

³ J. Garewicz tak definiuje pokolenie: „Pokoleniem” będę nazywał zespół ludzi, na których sposobie myślenia zaważyło decydująco to samo przeżycie, nazywane dalej przeżyciem pokoleniowym”, por. J. Mikołowski-Pomorski, art. cyt., s. 77.

życia określonej kategorii społecznej. Obserwowane dziś (szczególnie wśród młodego pokolenia) zjawiska brutalizacji życia i zachowań z jednej strony oraz głębokie pragnienia poczucia wspólnoty z drugiej strony, wymuszają poważną refleksję socjologiczną nad pojęciem „pokolenia” oraz systemem i koncepcją wychowania⁴.

1. RYS SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNY

Charakteryzując zbiorowość młodzieży szkolnej, uczącej się w roku szkolnym 1996/97 we wszystkich typach szkół średnich w Krośnie na Podkarpaciu, należy stwierdzić, że większość stanowiły dziewczęta (57,4%), pochodzące ze wsi (61,3%) i częściej uczęszczające do szkół licealnych (42,3%) niż technicznych (30,2%) i zawodowych (27,5%). Generalnie jest to młodzież prawie w 100% ochrzczona w Kościele rzymskokatolickim, w 96% uczęszczająca na katechezę i w zdecydowanej większości wierząca i systematycznie praktykująca.

Wyłoniona z tej zbiorowości grupa reprezentatywna stanowi realne odbicie całej generacji młodzieży szkolnej uczącej się w Krośnie. Rozkład bowiem grupy reprezentatywnej w próbie losowej ujawnia, że możliwe jest prawomocne wnioskowanie o całej populacji. Z przeprowadzonych przez autora badań socjologicznych wynika, że objęto nimi 534 uczniów, w tym: 122 uczniów z zasadniczych szkół zawodowych, 256 uczniów szkół licealnych i 156 uczniów, uczęszczających do szkół o profilu technicznym. Szczegółowe dane o rozkładzie doboru próbki losowej zawiera tabela 1.

T a b e l a 1. Uczestnicy badań według typu szkoły

Typ szkoły	ZSZ				Licea						Technika				Razem
Wylosowane szkoły	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Liczba badanych	50	20	26	26	57	35	45	61	25	33	40	64	22	30	N=534*
Liczba badanych w %	9,4	3,7	4,9	4,9	10,7	6,6	8,4	11,4	4,7	6,1	7,5	12,0	4,1	5,6	100
Razem	N=122*(22,9%)				N=256* (47,9%)						N=156* (29,2%)				100

Uwaga: *N są wielkościami stałymi, dlatego nie będą zaznaczane w tabelach. W tabeli 1 zastosowano numeryczne oznaczenie poszczególnych szkół, objętych badaniami⁵.

⁴ Por. J. Styk, *Przeobrażenia wartości religijnych*, „Chrześcijanin w Świecie” 20, 1988, nr 178, s. 104.

⁵ W tabeli zastosowano następujące oznaczenia lokalizacji szkół: 1) Zasadnicza Szkoła Naftowo-Gazownicza (ul. Kolejowa 11); 2) Zasadnicza Szkoła Zawodowa (ul. Kazimierza Wielkiego 6);

Największą grupę badanych stanowiła młodzież licealna (47,9%) przed uczniami szkół technicznych (29,2%) i zawodowych (22,9%). Ciekawy obraz respondentów może ukazać nam charakterystyka badanej grupy z podziałem na klasy szkolne (tab. 2).

T a b e l a 2. Zróżnicowanie uczniów ze względu na klasy

Klasa	Typ szkoły						Razem	
	ZSZ		liceum		technikum			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
I	27	22,1	65	25,4	58	37,2	150	28,1
II	46	37,7	55	21,5	35	22,4	136	25,4
III	49	40,2	57	22,3	22	14,1	128	24,0
IV	0	0,0	79	30,8	0	0,0	79	14,8
V	0	0,0	0	0,0	41	26,3	41	7,7
Razem	122	100,0	256	100,0	156	100,0	534	100,0

Najliczniejszą grupę stanowili uczniowie klas pierwszych (28,1%). Klasy pierwsze w szkołach średnich są z natury bardziej liczne niż klasy maturalne (IV i V). Wśród pozostałych: uczniowie klas drugich stanowili 25,4%, trzecich – 24,0% i maturzyści – 22,5% z ogółu respondentów.

T a b e l a 3. Typ szkoły a miejsce zamieszkania

Miejsce zamieszkania	Typ szkoły						Razem	
	ZSZ		liceum		technikum			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Wieś	97	79,5	111	43,4	111	71,2	319	59,7
Miasto do 20 tys.	7	5,7	32	12,5	15	9,6	54	10,1
Miasto od 20–100 tys.	13	10,7	102	39,8	25	16,0	140	26,2
Miasto ponad 100 tys.	2	1,6	6	2,3	1	0,6	9	1,7
Brak danych	3	2,5	5	2,0	4	2,6	12	2,3

3) Zasadnicza Szkoła Zawodowa (*ul. Tysiąclecia 5*); 4) Zasadnicza Szkoła Krośnieńskich Hut Szkła (*ul. Tysiąclecia 13*); 5) I Liceum Ogólnokształcące (*ul. ks. P. Skargi 2*); 6) Liceum Ekonomiczne (*ul. Lewakowskiego 49*); 7) II Liceum Ogólnokształcące (*ul. Dąbrowskiego*); 8) Liceum Zawodowe (*ul. Kazimierza Wielkiego 6*); 9) III Liceum Ogólnokształcące (*ul. Rzeszowska 10*); 10) Liceum Handlowe (*ul. Szpetnara 9*); 11) Technikum Mechaniczne (*ul. Tysiąclecia 5*); 12) Technikum Odzieżowo-Włókiennicze (*ul. Kazimierza Wielkiego 6*); 13) Technikum Elektryczne i Elektroniczne (*ul. Rzeszowska 10*); 14) Technikum Budowlane (*ul. Lewakowskiego 27*).

W całej grupie reprezentatywnej blisko trzy piąte badanych (59,7%) mieszkało na wsi, ponad jedna czwarta (26,7%) w średnich miastach (od 20 do 100 tys. mieszkańców), a jedna dziesiąta (10,1%) w małych miasteczkach (do 20 tys. mieszkańców). Mniej niż 10 osób (1,7%) mieszkało w wielkich miastach (ponad 100 tys. mieszkańców), a 2,3% badanych nie udzieliło odpowiedzi na ten temat (tab. 3).

Liczba dzieci w rodzinie jest w pewnym sensie wyznacznikiem środowiska i przynajmniej częściowo wyznacza materialne położenie rodziny. Rodzinom wielodzietnym jest znacznie trudniej zapewnić materialne utrzymanie swoich dzieci, natomiast rodzicom z jednym lub dwojgiem dzieci o wiele łatwiej osiągnąć wyższe dochody, przypadające na jedną osobę w rodzinie⁶. Charakterystykę diety rodziny respondentów prezentuje tabela 4.

T a b e l a 4. Liczba dzieci w rodzinie

Liczba dzieci	Typ szkoły						Razem	
	ZSZ		liceum		technikum			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Jedynak	4	3,3	13	5,1	8	5,1	25	4,7
Dwoje	23	18,8	92	35,9	36	23,1	151	28,3
Troje	30	24,6	98	38,3	49	31,4	177	33,1
Czworo i więcej	65	53,3	52	20,3	62	39,8	179	33,5
Brak danych	0	0,0	1	0,4	1	0,6	2	0,4
Razem	122	100,0	256	100,0	156	100,0	534	100,0

Okazuje się, że największy odsetek stanowiła młodzież z rodzin wielodzietnych (czworo i więcej dzieci w rodzinie – 33,5%). Dużą grupę stanowiła też młodzież z rodzin trójdziennych (33,1%) i dwudzietnych (28,3%). Co dwudziestopierwszy uczeń jest jedynakiem (4,7%); brak danych – 2 osoby (0,4%). Najczęściej uczniowie z rodzin wielodzietnych uczęszczali do szkół zawodowych (53,3%), rzadziej do technicznych (39,8%), a najrzadziej do szkół licealnych (20,3%). Natomiast rodziny z jednym lub dwojgiem dzieci posyłały je częściej do liceów (41,0%) niż techników (33,0%) i zawodówek (22,1%). Wydaje się zatem, że przytoczona powyżej diagnoza J. Mariańskiego (o wpływie diety na zażyłość rodziny) sprawdziła się w badanym środowisku, rodziny wielodzietne bowiem kierowały swoje dzieci głównie do szkół, w których perspektywa zarobku była bliższa, a możliwość dofinansowania własnego kształcenia poprzez odpłatne praktyki zawodowe bardziej realna.

Między wyborem przez dzieci typu szkoły a wykształceniem rodziców istnieje duża zależność. Zdobyte przez rodziców kwalifikacje zawodowe pozwalają im

⁶ Por. J. Mariański, *Miedzy nadzieja i zwatpieniem*, Lublin 1998, s. 123.

osiągnąć pewien status społeczny, który wielokrotnie przekazywany jest dzieciom. Ponadto pozycja społeczna i materialna rodziców sprawia, że to właśnie oni wyznaczają swoim dzieciom różne cele i perspektywy życiowe, będące niekiedy ich oczekiwaniami.

T a b e l a 5. Wykształcenie matek uczniów a typ szkoły

Rodzaj wykształcenia	Typ szkoły						Razem	
	ZSZ		liceum		technikum			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Podstawowe	14	11,5	11	4,3	15	9,6	40	7,5
Zawodowe	39	32,0	36	14,1	54	34,6	129	24,2
Średnie	27	22,1	115	44,9	63	40,4	205	38,4
Wyższe	10	8,2	68	26,6	15	9,6	93	17,4
Brak danych	32	26,2	26	10,1	9	5,8	67	12,5

T a b e l a 6. Wykształcenie ojców a typ szkoły

Rodzaj wykształcenia	Typ szkoły						Razem	
	ZSZ		liceum		technikum			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Podstawowe	11	9,0	15	5,9	13	8,3	39	7,3
Zawodowe	42	34,4	57	22,3	73	46,8	172	32,2
Średnie	27	22,1	89	34,8	49	31,4	165	30,9
Wyższe	7	5,8	67	26,1	6	3,9	80	15,0
Brak danych	35	28,7	28	10,9	15	9,6	78	14,6

Poziom wykształcenia rodziców badanej młodzieży przedstawiał się następująco – **wykształcenie matek**: średnie – 38,4%, zawodowe – 24,2%, wyższe – 17,4% oraz podstawowe i niepełne podstawowe – 7,5%. Brak danych – 12,5% (tab. 5). **Wykształcenie ojców**: zawodowe – 32,2%, średnie – 30,9%, wyższe – 15,0% oraz podstawowe i niepełne podstawowe – 7,3%. Brak danych – 14,6% (tab. 6). Struktura wykształcenia rodziców wykazuje bardzo wiele podobieństw, chociaż ojcowie nieco częściej legitymowali się wykształceniem zawodowym, a matki nieco częściej wykształceniem średnim i wyższym. Rodzice z wyższym i średnim wykształceniem najczęściej posyłali swoje dzieci do szkół licealnych, rzadziej do technicznych, a najrzadziej do zawodowych.

2. RYS RELIGIJNO-MORALNY

Kościół w Polsce przez wieki wpływał i nadal wpływa na kształt religijności, a tzw. religijność kościelna stała się cechą charakteryzującą większość wierzących. Kościół i religia są bowiem dwiema rzeczywistościami, połączonymi wzajemnymi relacjami i uzależnieniami. Pierwsza rzeczywistość ma charakter bardziej instytucjonalny, druga – bardziej osobowy. Między religijnością i kościelnością istnieje dość wyraźny związek. Przekształcenia w religijności socjologia traktuje na równi z innymi, podobnymi procesami⁷.

Tabela 7. Przynależność wyznaniowa

Rodzaj wyznania	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	Technikum	wieś	miasto	
Rzymskokatolickie	100,0	98,0	96,2	98,4	97,0	97,9
Prawosławne	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne	0,0	1,2	2,6	1,0	2,0	1,3
Żadne	0,0	0,8	0,6	0,3	1,0	0,6
Brak danych	0,0	0,0	0,6	0,3	0,0	0,2
	V = 0,079 p ...			V = 0,074 p ...		

Autodeklaracja postaw wobec wiary, choć nie jest wyczerpującym kryterium oceny, stanowi ważną informację, pozwalającą bardziej poznać respondentów⁸. Z zebranych informacji, zawartych w tabeli 7 wynika, że formalnie z Kościołem rzymskokatolickim identyfikowało się 97,9% młodzieży, do innego wyznania przyznawało się 1,3%, a 0,6% nie identyfikowało się z żadnym wyznaniem wiary⁹. Nie odnotowano przynależności do wyznania mojżeszowego, muzułmańskiego czy buddyjskiego. Młodzież szkół zawodowych w 100% zadeklarowała swoją przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego. Wskaźniki procentowe we wszystkich zmiennych utrzymywały się na wysokim i porównywalnym poziomie, nie wykazując istotnych różnicowań. Można więc powiedzieć, że pod względem formalnej przynależności do Kościoła jest to jednorodna grupa osób.

Przynależność wyznaniowa zakłada żywą wiarę, mobilizującą do jej praktykowania. Zapytano więc młodzież o autodeklarację wiary religijnej. Zebrane w tym względzie dane zamieszcza tabela 8.

⁷ Por. tamże, s. 124.

⁸ Por. K. Ryczan, *Wartości katolików a typ środowiska miejskiego*, Lublin 1992, s. 65.

⁹ Według sondażu ISS z 1994 r. 97,4% badanych czuło się związanymi z religią katolicką. Por. *Polski Generalny Sondaż Społeczny. Struktura skumulowanych danych 1992–1994*, Warszawa 1994, s. 153.

T a b e l a 8. Autodeklaracja wiary religijnej

Postawy wobec wiary	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Głęboko wierzący	13,1	10,5	10,9	13,8	7,4	11,2
Wierzący	69,7	68,0	76,3	72,7	67,9	70,8
Niezdecydowany	17,2	17,2	9,0	11,0	20,2	14,8
Obojętny	0,0	1,2	2,6	0,9	2,0	1,3
Niewierzący	0,0	1,2	0,6	0,0	2,0	0,8
Brak danych	0,0	1,9	0,6	1,6	0,5	1,1
	V = 0,104 p ...			V = 0,192 p < 0,001		

W całej zbiorowości młodzieży szkolnej 11,2% respondentów uważała się za głęboko wierzących, 70,8% – za wierzących, 14,8% – za niezdecydowanych, 1,3% – za obojętnych religijnie, a 0,8% – za niewierzących. Wśród młodzieży pochodzącej ze wsi łączny wskaźnik głęboko wierzących i wierzących wynosił 86,5%, a wśród mieszkańców miast – 75,3%. Granica tzw. oczywistości kulturowej w zakresie uznawania wartości i norm wynosi 80%. Można więc uznać, że wskaźnik globalnych wierzeń religijnych, wynoszący w tej grupie badanych 82%, pozostaje nieco powyżej tej granicy¹⁰.

Wyrazem żywotności wiary religijnej i przynależności do Kościoła jest stosunek badanych do praktyk religijnych¹¹, które w polskim społeczeństwie od wielu już lat utrzymują się na wysokim poziomie¹². Dane w zakresie deklaracji częstotliwości spełniania przez badaną młodzież praktyk religijnych zawiera tabela 9.

T a b e l a 9. Autodeklaracja praktyk religijnych

Kategorie praktykowania	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Systematycznie	56,5	68,3	76,3	77,8	53,2	68,0
Niesystematycznie	32,8	22,7	13,4	16,6	30,1	22,3
Rzadko	10,7	5,9	6,4	4,4	11,8	7,1
Wcale	0,0	2,7	2,6	0,6	4,4	2,0
Brak danych	0,0	0,4	1,3	0,6	0,5	0,6
	V = 0,142 p < 0,01			V = 0,273 p < 0,001		

¹⁰ Wskaźnik głęboko wierzących i wierzących w 1995 r. wynosił: w Radomiu – 64,2%, w Jędrzejowie – 83,2%, w Płocku – 69,6%, w Gdańsku – 62,7%, w Szczecinie – 64,9%, w Warszawie – 49,8 %, w Starogardzie Gdańskim – 70,9%, w Chełmie – 75, 6%. Młodzież ucząca się w małych i średnich miastach odznaczała się wyższym poziomem identyfikacji religijnej niż młodzież w wielkich miastach. Por. J. Mariański, dz. cyt., s. 126 n.

¹¹ Por. W. Piwowarski, *Religijność wiejska w warunkach urbanizacji*, Warszawa 1971, s. 19.

¹² Por. J. Mariański, dz. cyt., s. 131.

Analiza wyników wskazuje na wysoki poziom uczestnictwa młodzieży w życiu religijnym. Systematycznie praktykowało 68,0% z ogółu badanych, niesystematycznie 22,3%, rzadko – 7,1% i wcale – 2,0%, brak danych – 0,6%.

Typ szkoły ujawnił, że uczniowie szkół technicznych (76,3%) częściej niż młodzież licealna (68,3%), a przede wszystkim częściej niż ich koledzy z zawodówek (56,5%), odznaczali się systematycznym wypełnianiem praktyk religijnych. Ci ostatni najczęściej przyznawali się do niesystematyczności w praktykach religijnych (32,8%) lub do rzadkiego praktykowania (10,7%).

Pochodzenie uczniów wskazuje, że ponad trzy czwarte młodzieży wiejskiej (77,8%) spełniało regularnie praktyki religijne, podczas gdy nieco ponad połowa młodzieży miejskiej (53,2%) wykazywała się podobną systematycznością.

Udział w niedzielnej Eucharystii jest najbardziej wymiernym wskaźnikiem wśród praktyk religijnych (tab. 10).

T a b e l a 10. Frekwencja na mszy świętej

Kategorie odpowiedzi	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
W każdą niedzielę	35,3	52,3	51,3	55,2	35,5	48,1
Prawie w każdą niedzielę	41,8	26,9	31,4	32,9	30,5	31,6
Ok. 1–2 razy w miesiącu	14,8	10,2	4,5	6,9	13,8	9,6
Tylko w wielkie święta	5,7	5,9	6,4	1,9	12,8	6,0
Z okazji ślubu, pogrzebu	0,0	1,9	0,6	0,3	2,4	1,1
Wcale	0,8	1,2	3,2	0,9	3,0	1,7
Trudno powiedzieć	0,8	0,8	2,6	1,3	1,5	1,3
Brak danych	0,8	0,8	0,0	0,6	0,5	0,6
	V = 0,162 p < 0,01			V = 0,305 p < 0,001		

Mimo iż spośród całej zbiorowości badanej grupy największy odsetek stanowią uczęszczający do kościoła w każdą niedzielę (48,1%), to jednak okazuje się, że mniej niż połowa uczestników badań wypełniała regularnie treść drugiego przykazania kościelnego. Prawie w każdą niedzielę uczęszczało 31,6% z ogółu badanych, około 1–2 razy w miesiącu – 9,6%, tylko w wielkie święta – 6,0%, tylko z okazji ślubu lub pogrzebu – 1,1%, wcale nie uczęszcza do kościoła – 1,7%, a 1,9% nie potrafiło tego określić (trudno powiedzieć i brak danych).

Jeżeli uznać tych, którzy ok. 1–2 razy w miesiącu uczęszzczają na niedzielną mszę św. za tzw. katolików niedzielnych – jak proponuje ks. J. Mariański¹³, wówczas wśród młodzieży uczącej się w Krośnie uzyskamy wysoki odsetek uczestniczących w niedzielnej Eucharystii (89,3%). Regularnie ponad połowa uczniów

¹³ Por. tamże, s. 133.

szkół maturalnych (liceum – 52,3%, technikum – 51,3%) i nieco ponad jedna trzecia (35,3%) młodzieży z zawodówek uczęszczała do kościoła w każdą niedzielę.

Argumentując udział we mszy świętej, uczniowie skategoryzowali swoje motywacje (tab. 11).

T a b e l a 11. Motywacja uczestnictwa w niedzielnej mszy świętej

Kategorie motywacji	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	Wieś	miasto	
Wypełnieniem obowiązku	66,4	60,2	68,6	71,5	53,2	64,0
Wypełn. nakazu sumienia	71,3	78,5	80,1	83,7	68,5	77,3
Dostosow. się do rodziny	36,9	35,9	28,9	28,5	42,4	34,1
Przeżyciem religijnym	53,3	62,9	64,7	68,7	48,3	61,2
Dostosow. się do zwyczaju	18,0	15,6	12,2	10,7	22,2	15,2
Czymś innym	1,6	5,5	0,0	1,6	5,4	3,0
Czymś, co mnie nie interesuje	1,6	3,5	3,2	1,3	5,4	3,0
Trudno powiedzieć	4,1	3,1	2,6	1,9	5,4	3,2
Brak danych	0,8	0,4	1,3	0,9	0,5	0,8

Uwaga! Suma procentów nie równa się 100, gdyż pytanie dopuszczało wybór wielu motywów.

Powstała w ten sposób hierarchia motywacji ukazuje, że udział w niedzielnej mszy świętej jest przede wszystkim wypełnieniem nakazu sumienia (77,3%), wypełnieniem obowiązku (64,0%), przeżyciem religijnym (61,2%), dostosowaniem się do wymagań, stawianych przez rodzinę (34,1%) i dostosowaniem się do panującego zwyczaju (15,2%).

Młodzież miejska znacznie częściej wskazywała na motywację „wymagań stawianych przez rodzinę” i „dostosowania się do panujących zwyczajów” (66,6%); młodzież wiejska częściej podkreślała „wypełnienie nakazu sumienia” (83,7%), „wypełnienie obowiązku” (71,5%) oraz kategorię „przeżycie religijne” (68,7%).

Pytanie o autodeklarację wiary jest ważną informacją, gdyż ukazuje miejsce wiary w życiu katolika. W obecnej dobie takie deklaracje są niewystarczające, same pojęcia „wierzący” i „praktykujący” ulegają bowiem ewolucji¹⁴. Wyrazem wiary są praktyki religijne, a wśród nich modlitwa i życie sakramentalne.

¹⁴ Por. K. Ryczan, dz. cyt., s.64.

T a b e l a 12. Częstotliwość przystępowania do spowiedzi

Kategorie postaw	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Raz w miesiącu	18,0	18,4	26,9	25,4	13,8	20,8
Kilka razy w roku	62,3	55,1	44,2	56,1	48,3	53,6
Raz w roku	11,5	12,1	14,1	10,7	16,3	12,5
Raz na kilka lat	4,1	6,3	7,1	3,1	10,8	6,0
Ani razu od dzieciństwa	0,0	0,4	0,6	0,0	1,0	0,4
Wcale nie przystępuję	0,8	2,3	1,9	0,9	3,4	1,9
Trudno powiedzieć	3,3	3,5	5,2	3,8	4,4	3,9
Brak danych	0,0	1,9	0,0	0,0	2,0	0,9
	V = 0,108 p ...			V = 0,248 p < 0,001		

Jak wynika z danych, zamieszczonych w tabeli 12 największy odsetek młodzieży stanowili ci, którzy kilka razy w roku przystępowali do spowiedzi (53,6%). Raz w miesiącu spowiadało się 20,8% młodzieży, raz w roku – 12,5%, a raz na kilka lat – 6,0%. Z pozostałych: 4,8% nie potrafiło udzielić konkretnej odpowiedzi (trudno powiedzieć i brak danych), a 2,3% stwierdziło, że wcale nie praktykuje sakramentu pojednania. Raz w miesiącu spowiadała się najczęściej młodzież pochodząca z wiosek.

Z częstotliwością przystępowania do spowiedzi wiąże się częstotliwość przyjmowania Komunii świętej. Sobór Watykański II zaleca częste, a nawet codzienne przyjmowanie tego sakramentu¹⁵. Ponieważ badania przeprowadzono w okresie poprzedzającym Święta Wielkanocne należy oczekiwać, że znaczna część odpowiedzi będzie zawarta w kategorii „w ostatnim miesiącu”.

T a b e l a 13. Częstotliwość przyjmowania Komunii świętej

Kategorie praktyk	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
W ostatnim tygodniu	11,5	17,2	18,6	19,1	11,8	16,3
W ostatnim miesiącu	68,0	59,0	53,8	64,6	51,2	59,5
Przed paroma miesiącami	12,3	13,6	15,4	10,4	19,2	13,9
Przed rokiem	0,8	3,5	5,1	2,5	4,9	3,4
Przed kilkoma laty	5,7	5,5	3,9	2,2	9,9	5,1
Ani razu od dzieciństwa	0,0	0,4	1,9	0,6	1,0	0,7
Wcale nie przystępuję	0,0	0,8	1,3	0,3	1,5	0,7
Brak danych	1,7	0,0	0,0	0,3	0,5	0,4
	V = 0,120 p ...			V = 0,252 p < 0,001		

¹⁵ Por. DKW 15.

Z zamieszczonych w tabeli 13 danych wynika, że największy odsetek badanych stanowili ci, którzy przystąpili do Komunii świętej w ostatnim miesiącu (59,5%). W ostatnim tygodniu poprzedzającym badania, przystąpiło do Komunii świętej 16,3% uczniów, przed paroma miesiącami – 13,9%, przed rokiem – 3,4%, przed paroma laty – 5,1%, wcale – 1,4%. Brak danych stanowił 0,4% ogółu respondentów.

Osobista modlitwa należy do najbardziej prywatnych aspektów praktyk religijnych. Sobór Watykański II wymienia modlitwę jako jeden z podstawowych czynników kształtujących chrześcijański styl życia¹⁶.

T a b e l a 14. Częstotliwość modlitwy w domu

Kategorie odpowiedzi	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Codziennie	41,0	55,9	51,3	55,5	45,3	51,1
Co kilka dni	17,2	14,8	20,5	16,9	16,3	17,0
W niedziele i święta	1,6	0,4	0,6	0,9	0,0	0,8
Od czasu do czasu	9,8	10,9	12,2	11,0	11,3	11,1
Tylko w ważnej sytuacji	9,0	8,6	4,5	5,3	10,3	7,5
Bardzo rzadko	10,7	3,5	5,1	4,7	7,4	5,6
Wcale	7,4	5,1	4,5	3,8	8,4	5,4
Trudno powiedzieć	3,3	0,4	1,3	1,9	0,5	1,3
Brak danych	0,0	0,4	0,0	0,0	0,5	0,2
	V = 0,151 p < 0,05			V = 0,178 p < 0,02		

Na pytanie, Jak często się modlisz?, badana młodzież udzieliła następujących informacji: codziennie – 51,1%, co kilka dni – 17,8%, od czasu do czasu – 11,1%, tylko w ważnej sytuacji – 7,5%, bardzo rzadko – 5,6%, wcale – 5,4%, w niedziele i święta – 0,8%, brak danych – 1,5%.

Zmienne społeczne różnicują wyrażoną przez młodzież opinię na temat częstotliwości osobistej modlitwy. Młodzież ucząca się w szkołach licealnych częściej praktykuje codzienną modlitwę niż uczniowie pozostałych typów szkół ($p < 0,05$); podobnie młodzież pochodząca z wiosek częściej niż mieszkająca w mieście modli się codziennie ($p < 0,02$).

Katecheza prowadzi do pogłębienia wiary religijnej.

¹⁶ Por. DE 23.

T a b e l a 15. Udział młodzieży w katechizacji

Kategorie postaw	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Tak, regularnie	89,3	90,6	91,0	92,8	86,7	90,4
Nie, nieregularnie	8,2	7,0	3,2	4,4	8,9	6,2
Wcale nie	0,8	0,8	1,9	0,9	1,5	1,1
Trudno powiedzieć	1,7	1,2	3,9	1,9	2,4	2,1
Brak danych	0,0	0,4	0,0	0,0	0,5	0,2
	V = 0,087 p ...			V = 0,098 p ...		

Badana młodzież w olbrzymiej większości deklarowała regularny udział w lekcjach religii (90,4%). Nieregularnie uczęszczało 6,2% ogółu badanych, 2,1% ogółu nie potrafiło określić częstotliwości swojego uczestnictwa w katechezie, 1,1% respondentów stwierdziło, że wcale w niej nie bierze udziału, a jedna osoba (0,2%) nie udzieliła odpowiedzi.

Aktywność społeczna młodzieży może wyrazić się m.in. działalnością w różnych stowarzyszeniach, organizacjach czy wspólnotach religijnych. W celu pełniejszego obrazu młodzieży uczącej się w szkołach ponadpodstawowych w Krośnie w roku szkolnym 1996/97 warto przyjrzeć się przynależności do organizacji społeczno-politycznych i wspólnot religijnych. Ta kwestia wydaje się uzasadniona, zwłaszcza w obecnym okresie przemian ustrojowych, w którym obserwuje się niechęć do wszelkiego typu organizacji, w tym również do organizacji kościelnych (tab.16 i 17).

T a b e l a 16. Przynależność respondentów do organizacji społeczno-politycznych

Kategorie odpowiedzi	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Nie należę	87,7	92,6	92,3	93,7	88,7	91,4
Należę i jestem mało aktywny	5,7	3,1	1,3	2,2	4,5	3,2
Należę i działam aktywnie	2,5	1,2	1,9	0,3	3,4	1,7
Brak danych	4,1	3,1	4,5	3,8	3,4	3,7
	V = 0,072 p ...			V = 0,137 p < 0,01		

Zaangażowanie młodzieży w działalność społeczną, polityczną czy religijną stoi na niskim poziomie. Zdecydowana większość respondentów nie należała do żadnych organizacji społeczno-politycznych (91,4%). Przynależność do nich, ale bez większego zaangażowania w działalność deklarowało 3,2% z ogółu młodzie-

ży, a zaledwie 1,7% uczniów należało i wykazywało się aktywną działalnością (tab. 16).

Tabela 17. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych

Kategorie odpowiedzi	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
Nie należę	61,5	71,9	62,2	62,1	74,9	66,7
Należę i jestem mało aktywny	17,2	16,0	23,7	21,3	15,3	18,5
Należę i działam aktywnie	11,5	5,5	6,4	8,1	4,9	7,1
Brak danych	9,8	6,6	7,7	8,5	4,9	7,7
	V = 0,099 p < 0,05			V = 0,120 p < 0,05		

Nieco wyższy był wskaźnik przynależności i działalności w religijnych wspólnotach. Dwie trzecie z ogółu uczniów (66,7%) nie należało do żadnych wspólnot religijnych, 18,5% należało jako bierni ich uczestnicy, jedynie 7,1% należała i działała aktywnie.

W działalność społeczno-polityczną częściej angażuje się młodzież miejska niż wiejska ($p < 0,05$). Natomiast w przynależności do wspólnot religijnych większym zaangażowaniem wykazują się uczniowie szkół technicznych (30,1%) niż zawodowych (28,7%), a przede wszystkim licealiści (21,5%); częściej pochodzący ze wsi (29,4%) niż z miasta (20,2%).

3. TYPOLOGIA RELIGIJNOŚCI

Wykorzystując zebrany materiał, podjęto próbę zbudowania typologii religijności młodzieży. Typologię oparto na kryterium autodeklaracji wiary, autodeklaracji praktyk religijnych i zaangażowaniu w działalność społeczną i religijną. Wyszczególniono cztery rodzaje postaw religijno-moralnych:

1. Systematyczni, aktywni. Do tej grupy zaliczono młodzież, która zadeklarowała się jako głęboko wierząca lub wierząca, systematycznie praktykująca i zaangażowana w życie wspólnot religijnych.

2. Systematyczni, nieaktywni. Włączono tu osoby głęboko wierzące lub wierzące, systematycznie spełniające praktyki religijne i nie należące lub należące do wspólnot religijnych, lecz pozostające biernymi ich uczestnikami.

3. Niesystematyczni, nieaktywni. Do tej kategorii należą głęboko wierzący lub wierzący, lecz niesystematycznie praktykujący swoją wiarę i nie należący do wspólnot religijnych.

4. Pozostali. Tę grupę stanowi młodzież, deklarująca się jako niezdecydowana w wierze, obojętna, niewierząca, nie praktykująca i nie należąca do żadnej wspólnoty religijnej.

T a b e l a 18. Typologia religijności młodzieży szkół ponadpodstawowych Krosna w roku szkolnym 1996/97

Typy religijności	Typ szkoły			Pochodzenie		Razem
	ZSZ	liceum	technikum	wieś	miasto	
1	18,1	14,5	21,1	21,3	11,3	17,3
2	37,7	46,1	50,0	49,8	37,9	45,3
3	22,1	15,6	10,3	12,3	20,7	15,5
4	22,1	23,8	18,6	16,6	30,1	21,9
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	V = 0,108 p ...			V = 0,225 p < 0,001		

Najliczniejszą grupę stanowiła młodzież, określająca się jako „wierzący systematyczni, lecz nieaktywni” (45,3%). Dużą grupę tworzyli „pozostali”, to jest niezdecydowani w wierze, obojętni i nie wierzący, nie praktykujący i nie należący do żadnych ruchów religijnych (21,9%). „Wierzący, systematyczni i aktywni” stanowili 17,3% ogółu zbiorowości, natomiast „wierzący, niesystematyczni i bierni w życiu kościoła” to 15,5% z całej populacji.

4. PODSUMOWANIE

Podsumowując charakterystykę młodzieży, należy stwierdzić, że uczniowie trzech typów szkół częściej pochodzili z rodzin wielodzietnych (troje i więcej dzieci – 66,6%) niż z rodzin, mających jedno lub dwoje dzieci (33,3%). Rodzice uczniów częściej wykazywali się wykształceniem średnim i wyższym (25,4%) niż zawodowym i podstawowym (17,8%). Z kolei pochodzenie młodzieży ujawniło sprawdzoną i potwierdzoną wieloma badaniami socjologicznymi tę zależność, że: „im środowisko bardziej zamknięte, tym częściej prezentowane są postawy młodzieży wierzącej, systematycznie praktykującej i czynnie zaangażowanej w życie wspólnot religijnych”¹⁷.

Przynależność wyznaniowa wskazuje, że zdecydowana większość (97,9%) ogółu zbiorowości identyfikowała się z wyznaniem rzymskokatolickim; ponad cztery piąte (82%) respondentów uważała się za wierzących i głęboko wierzących; ponad dwie trzecie (68%) praktykuje systematycznie swoją wiarę; prawie połowa (48,1%) uczęszcza na mszę świętą w każdą niedzielę, najczęściej motywując swój udział wypełnieniem nakazu sumienia (77,3%). Prawie trzy czwarte uczniów (74,4%) spowiadało się kilka razy w roku lub częściej. Ponad połowa badanych (51,1%) modliła się codziennie w domu, przywiązując duże lub bardzo

¹⁷ Por. K. Ryczan, dz. cyt., s. 64 n.

duże znaczenie do modlitwy (73,2%). Zdecydowana większość młodzieży (90,4%) uczęszczała regularnie na katechizację i zdecydowanie nie angażowała się w działania społeczno-polityczne (90,4%). Podobnie w życie wspólnot, ruchów i stowarzyszeń religijnych nie angażowało się dwie trzecie uczniów (66,7%). Najbardziej reprezentatywną kategorię religijności stanowią: wierzący, systematycznie praktykujący i nie należący do żadnych wspólnot parafialnych (45,3%).

Zaprezentowana charakterystyka badanej populacji stanowi „fotografię” ogółu młodzieży szkół ponadpodstawowych, uczącej się w Krośnie nad Wisłokiem na Podkarpaciu w roku szkolnym 1996/97.

PICTURE OF SECONDARY SCHOOL CHILDREN FROM KROSNO IN PODKARPACIE PROVINCE IN THE SCHOOL YEAR 1996/97

Summary

Adolescence is a specific period of human life, which forms personal emotional and religious maturity of a man. At this time, existential discernment of generation, that begins its first and responsible stage of adult life, also crystallizes.

While characterizing the community of school children, which learn in all types of secondary schools in Krosno, in Podkarpacie Province, in the school year 1996/97 the author of the present study paid special attention to attributes of sociodemographical and of the religious and moral nature, that allowed him to create classification (categorizing) of religiousness.

Presented profile of studied population makes up a “photograph” of secondary school children, which learn in Krosno on the Wisłok River in 1996/97 school year.

Translated by: *Małgorzata Lorenc-Szpila*

Nota o Autorze: ks. dr JANUSZ MIERZWA – wykładowca metod badań socjologicznych na kursie doktoranckim w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym w Rzeszowie, rektor Ludowego Uniwersytetu Katolickiego Archidiecezji Przemyskiej.